

دەسەلاتى رۆشنىبىر.. دەسەلاتى كۆمەلگە

(رۆشنىبىر رۆشنىبىز، نوسەرى سەربەخۆ نوسەرى حىزب، دژە ئايدۆلۆژيا ئايدۆلۆژيا پەرسىت، روناكېرو تارىكېر،

جىھانىبىن و كۆيىبىن)

ھىزى ئاۋ لەۋەدايە بە زەبىرى چەكوش وردوخاش نابىت و بە چەقۇش زامدار
نابىت. تىژتىرىن شمشىر لەدونىادا ناتوانىت ماكى برىنىك بختە سەر رووبەرى
ئاۋ. (پاولۆ كۆيلىق)

ئاسۆ جەبار

رۆشنىبىر تەنھا بىر كەرەۋە يان نوسەرى يان قسەكەرىكى ئاسايى نىيە،
بەلكە رۆشنىبىر فشار دروستكەرىكى مەدەنى و فەرھەنگى و شارستانىيە،
رەخنەگىرىكى جىھانىبىنە بۆ رووتكردنەۋەى حەقىقەت و دامالنى دەمامكە
چەۋاشەكارەكان، رۆشنىبىرى بە سەلىقە دەتوانىت لەدووتوۋى رۇمانىكدا
تەلارى رازاۋەى ئەۋ مىژۋوۋە ساختەيە لەبەرىكە ھەلۋە شىننىتەۋە كە
دەسەلاتە ستەمكارو ناعادىلەكان بەرزىانكردۇتەۋە بۆ ئاسمان، رۆشنىبىر
دەتوانىت بە يەك وتارى رەخنەيى سەرلەبەرى ستەمكارى و
پىشلىكارىيەكانى مافى مروڧو گەندەلى و راۋپوتى حىزبى ئاشكرا بكات،
رۆشنىبىران دەتوانن لەيەك چىركەى نوسىندا نەپرى شىر بكن بە
باۋىشكىكى ئاسايى.

كۆمەلگەى داخراۋ جوړە كۆمەلگەيەكە كە تەۋاۋى پانتايىيەكانى ژيان و
گوزەران و كايە و پىكھاتەكانى بەئىرادەيەكى گشتى و بەخەيالنىكى

سەرتاپاگىر داگىر كىردوۋە، لەم جوړە كۆمەلگەيەدا ھىچ ھىزىك لە ھىزەكان، ھىچ كايەك لەكايەكان و ھىچ
رىخراۋىك لەرىكخراۋەكانى خاۋەنى شوناسى خويان نىن، لەو كۆمەلگەيەدا تاكەيەك دنيايىنى و تاكەيەك
روانىنى گشتى بۆ دنيا و گورانكارى و كولتور و مۇرال ھەيە، لەكاتىكدا تاكەيەك ھىكايەت تەۋاۋى مروڧەكان
لەخوۋى كۆدەكاتەۋە. ئەم كۆمەلگەنە تاكەيەك خەيال تىيادا سەرورە، ئەۋىش خەيالنى داخستن و نەزانىنى
دنياكانى دەرەۋەى خويانە، ئەۋ كۆمەلگەيە لەپى كەنالە جوړاۋ جوړەكانىيەۋە پانتايىيە ژيارىيەكانى
دنيايىنىيە جياۋازەكان داگىردەكات و لەئىرادەيەكى گشتى دوگماتىكى ھاۋشىۋەدا تەۋاۋى تاكەكانى
كۆمەلگە تەياردەكات.

كۆمەلگەى داخراۋ قسەكەرىكى ھەژمونگەرە كە بەناۋى مۇرالەۋە تەۋاۋى مروڧەكان جەلەۋەدەكات و
سەرجم جياۋازىيەكان دەكوژىت، ئەۋ دەكارى تەۋاۋى سەرزەمىنەكانى روانىن بەشىۋەيەك لەشىۋەكان

بخاته ژیر کاریگه ریه کومه لایه تی و نه خلاق و کولتوریه کانی خو به وه. نهو بو مانه وهی دوخی ئیستی داخران پیوستییه کی زوری به سته مکاری و سهر کوتکردنی سهر له بهری نهو دهنگانه هیه که چروکیکی دیکه یان هیه بو ژیان و دیارده کان، که بیرکردنه وه و نه وهیه کی دیکه دیالوگیان له جیاوازییه کانی خو یاندا هه شارداوه. لهه جوړه کومه لگایه دا روشنیر ده بیته به هه زار پارچه وه، له زور شویندا شوینگه و جیاوازییه کانی خو و ونده کات، دهسه لاتی نهه جوړه کومه لگایه جوړه روشنیریک به ره مده هینیت که زور جیاوازییه له روشنیرانی دیکه، هه لبت قسه ی ئیبه ته نهه له سهر روویه کی دیاریکراوی روشنیر نییه، لهه جوړه کومه لگایه دا روشنیر تیکه له یه که له بیدهنگی و نایدو لوژیا و ئیراده ی گشتی و خه یاله کانی میگل، هاوکات نهه نویسه هه و لیک نییه بو به راوردکردنی روشنیرانی کومه لگای کراره به روشنیرانی کومه لگای داخراو، نه خیر نهه نویسه پتر نزیکیبونه وه یه له ناسته جیا جیا کانی روشنیری له کومه لگای داخراو، قسه کردنه له سهر جیا کردنه وه یه کی پیوست له ناسته جیاوازه کانی روانین و دنیا بینیه کاند. به ختیار عه ی سه بارت به روشنیر و کومه لگا هاو کی شه یه کی تازه پیشنیارده کات: "تا پرۆسه کانی نو یکردنه وه له هه ندی جو مگی وردو له هه ندی ده ماری نازکدا چالاکانه تر بن، کومه لگایه کت ده بیته پتر کوتاری روشنیرانه و ته فسیرکردنی دی بو دنیا قبولده کات، واته کی شه که ته نیا نهوه نییه نایا روشنیر قسه ی کردوه یا خود نا، به لکو نهوه یه نایا کومه لگایه کت هیه گوی له روشنیر بگریته، نایا کومه لگایه کت هیه روشنیر دهنگانه وه ی بیرکردنه وه ی خو ی تیا بیستیته وه، نایا کومه لگایه کت هیه وه که فرسه ت بداته هه موو رهنگه کان، نایا کومه لگایه کت هیه له جیاوازیی ساخته و وه می خویناوییه وه بگوازیته وه بو جیاوازی راسته قینه و هیمن و دیالوگ ساز. ته نیا لهه جوړه که ش و هه وایه دا قسه ی روشنیر مانا و هیزی هیه و شایسته ی پرسیار لیکردن و به دوا داچوونه" (به ختیار عه ی، روشنیر، کومه لگا، دیموکراسییه ت، سالی 2000، ل 17)، نهوه ی به ختیار عه ی به هاو کی شه یه کی میتودی قسه ی له سهر ده کات ته نهه روشنیر و کومه لگا نییه به ته نهه وه که دوو پیکهاته ی په یوه نیدار و کاریگر به یه که تری، به لکه قسه کردنه له سهر مه تر سیدارترین بیدهنگی که به ره می هاوته رییبوونی کومه لگا و روشنیر و دهسه لاته له سهر روویه کی فلاتی قسه نه کردن و هیچ نهوتن و هیچ نهکردن و داخستنی دهروازه کانی گفتوگو و دیالوگ و بهریه ککه و تن، لهه جوړه کومه لگایه دا شیه وه که له روشنیری کوئپاریزو نه ریتپاریزو دوگما پاریز هیه که خوازیاری داخستنی زیاتری ناسته ژیا ری و مورالی و کولتورییه که ی کومه لگایه، خوازیاری شیه وه په یوه ندییه کی بچوکه له گه ل دهسه لات و حیزب و کایه سته مسازه کانی کومه لگادا، خوازیاری هیشتنه وه و نو یکردنه وه ی دهسه لاته لوکالییه کانه، نهو جوړه له روشنیر تاکه یه ک حیکایه تی هیه بو ئیستا، نهو به بی سهر روییه زانیف و وه مییه کانی خو ی ناژی، نهو به بی خه لکردنی پاله وانه فریاد ره سه که ی دهسه لات و نهوه کانی پیشوو فرسه ته کانی نویبونه وه ی که مترو که متر ده بیته وه.

لهه هاو کی شه یه وه دهگینه کومه لیک پرسیار پیوست له سهر ناستی نهو په یوه ندییه مه عریفی و ترادسیونییه ی که له نیوان روشنیر و دهسه لاتا له ئارادایه " نایا روشنیر ته نهه نهو بوونه و ره هه زیله نییه

له بهر دهم دسه لآت و ته ماحه كاندې دا ؟ ئايا كوښه لگا بو غه رفقردنې ته واوې دهنگه كان له خوېدا هېزې خاموشكردن و فشاره يه كه له دوايه كه كاني به كارناهيښت بو و نكردنې جياوازييه كان و دهنگانده وه كان ؟ ئايا ناسته كاني روښنېر ته نها بچوكبوونه وه يه كي پيوانه ييه له ناو دسه لآت و كوښه لگاي به كار به ردا ؟ ئايا دسه لآت نه و دريا بيئامانه يه كه روښنېراني تيا دا غه رقده بيت و ناگه پښه وه ؟ ئايا و ته زاكاني دسه لآت نه و به هه شتي ونه يه بو روښنېر ؟

هه موو دسه لآتيك هه لقولاوې هه لومهرجي كوښه لآيه تي و كولتوري و ئايني و مه عريفې و كوښه لگايه ، بهرهمې بهر يه ككه و تنې هېزه كان و ناكامه جياوازه كانه . له بهر نه وه دسه لآتيك نييه له دنيا دا له ململانيي هېزه دياريكراوه كاني ناو كوښه لگا هه لنه قولآبيت ، دسه لآتيك نييه له دنيا دا له خوږا خه لقبو و بيت و ريكه و ته سه يروسه مه رده كان دروستيان كرد بيت ، به لام دسه لآت هه يه خوې ده بيته ريكه و ته و له قه دهرې نه و ريكه و ته نه و دوبار كردنه وانه ي خوې دا ده مانژينييت . به هه رحال بو وه لامدانه ي نه و پرسيارانه ي سه روه ده بيت له تاكه يه كه دروازې روانينه وه نه روانينه نه و بهر يه ككه و تن و په يوه نديانه ، ده بيت بگه پښه وه سه ر ستراكټوري روښنېر وه ك بونه وه ريكي له بهر يه ككه لوه شا و كه پيوه ريكي دياريكراو ناتوانييت ناسته مه عريفې و هزريه كاني بپيويت .

روښنېر و دنياي شته پيروزه كان ، دوو مه وداي ته رين له سه رزه مينېكي داخراو يان كراوه دا ، دوو فهزان بو گه لآله كردنې روانين و چه مك و بوچوون و ره خنه كان ، هه ر دوو چه مكه كه له سه رزه مينېكي دياريكراودا ده ژين ، به لام په يوه ستن به يه كه وه . دنياي شته پيروزه كان سه رجه م نه و موقده ساتانه ده گريته وه كه له پانتاييه كي دياريكراوې ژياري و كولتوري و ئايني و كوښه لآيه تي و سياسي دا پايه به رزو به نرخ و ويژدانين ، هاوكات ته واوې نه و شتانه ش ده گريته وه كه له لاي هه ريه كي كمان به جياوازييه هه ره گه وره كاني خوشمانه وه نه و شته پيروزانه راده ي پيروزان له ناستي جياجياي بير كردنه وه و روانين و هه لويسن دايه . ناليره وه من و تو له تاكه يه كه موقده سدا يه كده گرينه وه ، له خاليكدا ته واوې نه ته وه يه ك ، كوښه لگايه ك ، هه موو پياواني ئايني و سياسي له سه ري كوكن ، كه رهنگه تاكه يه ك شتي موقده س بيت وه ك تاكه يه ك بو نه ي نه ته وه يي يان ئايني يان سياسي و هيچي تر ، يان رهنگه ته واو موقده ساته كاني نه ته وه يه ك ته واوې هېزه كاني كوښه لگايه ك و ته واوې كايه و چين و تويزه كوښه لآيه تيه كان له پانتاييه كي گه وره ي بيده نكي دا يان شارستاني يان كولتوري يان له هه لچونيكې شورشگيرانه دا يان ئايني دا كوښه كاته وه .

هه لبه ت ليړه دا نه م باسه تايبه ته به قسه كردن له سه ر روښنېر و په يوه ندي به سه رجه م موقده ساته كانه وه ، نه و روښنېره ي كه په يوه سته به ته واوې موقده ساته كانه وه به بي جياوازي و ويناكراوېكي ديكه له سه ر هه نديكيان ، نه و دروشي هيچ نه و تن و بيده نكي به رامبهريان به رزكردو ته وه ، نه و نه و روښنېره به ته واوه تي په يوه سته به مورالي گشتي كوښه لگا و ناستي روانيني نه وه كاني پيشووه وه ، هاوكات نه و روښنېره شي به پيې به ژه وه ندييه هه نو كييه كاني خوې كه پييده لييت هزر گه مه يه كي نه خلاقې به و موقده ساتانه وه ده كات و ئالياته كاني و نكردنې خوې به كارده بات ، تا له رپي نه و دروشمه گه ورانه وه كه

بانگه‌شهی بو ده‌کات دسه‌لات و سه‌رمایه ماددی و مه‌عنه‌وییه‌کانی خوئی پیکه‌وه بنییت، ئەوا ئەو جوړه روښن‌بیره ته‌واوی سه‌رماییه ره‌مزیه‌کانی روښن‌بیری و هزریه‌کانی خستوته به‌ردهم مه‌ترسی کالبوونه‌وه و گالته‌جارییه‌کی گه‌وره‌وه که له‌نوخته‌یه‌کی بی‌مانا ده‌چی وه‌ک ئەو سه‌ربه‌خوئییه‌ی ده‌رویشیکی نایدولوژیا بانگه‌شهی بو‌ده‌کات، به‌لایه‌نی که‌مه‌وه ئەو پانتاییه سیخناخه به‌رژه‌وه‌ندیخوازی به‌ئه‌ندازییه‌ک رووی حه‌قیقه‌ت و نار‌ه‌زایی ره‌خنه‌کان به‌ناراسته‌یه‌کی خراپ‌دا ده‌بات و پتر له‌هه‌ولی داگیرکردنی ئەو ناوه‌نده جیا‌وا‌زانه‌دایه و له‌هه‌ولی مۆنۆپۆل‌کردنی دنیای شته پیروژه‌کاندایه بو‌خوئی به‌بی ئاو‌ردانه‌وه له‌هیچ شتی‌ک که ئاسته‌کانی روانینی هه‌لبوو‌ه‌شینیته‌وه.

له‌راقه‌کردنی ئەم هاو‌کیشه‌یه‌وه، هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه ده‌که‌وینه به‌ردهم ئاسته جیا‌وا‌زه‌کانی روښن‌بیرو روښن‌بیران له‌ئاسته ژیری و زیندوو‌ه‌کانی به‌ریه‌ککه‌وتن و په‌یوه‌ندی‌دا، لی‌ره‌وه ده‌گه‌ینه ئەوه‌ی که چیت‌ر نابییت سه‌رسام بین به‌کو‌مه‌ل‌گایه‌ک که جوړه روښن‌بیریکی دسه‌لات‌خواز و به‌رژه‌وه‌ندیخواز و موقه‌ده‌سات فروشه‌ره‌وه دروسته‌ده‌کات، نا‌کری ده‌سخه‌پو‌بین به‌ناوه‌ندیکی سیاسی که روښن‌بیرانی‌ک تا ده‌ره‌وه‌ی ئاستی بینین به‌رزه‌کاته‌وه و هیچ به‌ره‌مه‌ناهیینیته، له‌به‌ره‌وه “پیوستمان به‌راسته‌کردنه‌وه‌ی مانا‌کانی روښن‌بیرو مه‌عریفه هه‌یه، پیوستیشمان به‌کو‌مه‌ل‌گایه‌ک و ستراکتوریکی سیاسی هه‌یه، ئەو راست‌کردنه‌وه‌یه له‌ئامیز بگریته و روښن‌بیر وه‌ک راویژ‌کار یان که‌ره‌سته‌ی جوان‌سازی و رازاندنه‌وه‌ی گو‌قاره‌کان و ئیستگه‌کانی ته‌ماشانه‌کات، به‌لکو روښن‌بیر وه‌ک ئەو مرو‌قه ته‌ماشابکات که ده‌توانیته شته‌کان رووتبکاته‌وه، دروو ئەفسانه‌کان بشکینیته، هه‌موو سته‌مه وردو درشته‌کان بخوینیته‌وه، هه‌موو که‌له‌به‌ره‌کانی ناو ئاکاری کو‌مه‌ل‌ایه‌تی ئاشکرا‌بکات، دسه‌لاتی رابردوو رووتبکاته‌وه، خراپ به‌کاره‌ینانی موقه‌ده‌سات و قوربانیه‌کان بخاته‌پوو، ئەو میکانزمانه ئاشکرا‌بکات که نایدولوژیاکان بو‌گوتنی نیوه‌ی راستی و شار‌دنه‌وه‌ی نیوه‌که‌ی دی. ئەو تا‌وانانه ئاشکرا‌بکات که کراون و له‌بیرکراون، ئەو تا‌وانبارانه ئاشکرا‌بکات که به‌ده‌مامکی تره‌وه دینه سه‌ر شانۆ، سنوری یاساکان گه‌وره بکات بو‌دابینه‌کردنی ئازادی زو‌رت‌تر، سنوری یاساکانیش ته‌سکبکاته‌وه به‌جو‌ریک پله‌وپایه‌ی سیاسی نه‌بیته مایه‌ی داد‌گاینه‌کردنی هیچ که‌س. هو‌شیاریه‌که دروستبکات کو‌مه‌ل له‌سه‌ر بچو‌کترین بر له‌سامانی خوئی بتوانیته یه‌خه‌ی لی‌پرسراوه‌کانی بگریته، هه‌موو ئەوانه به‌ریته به‌ر داد‌گا که له‌مافی خو‌یان زیاتر ده‌فرینن. رووبه‌ری ده‌وله‌ت و حیزب و دسه‌لات‌داران بچو‌وک و رووبه‌ری ده‌زگا مه‌ده‌نی و کو‌مه‌ل‌ایه‌تییه‌کانی دیکه گه‌وره‌بکات. (به‌ختیار عه‌لی، ه.س.پ.ل.12)، ئائه‌وه‌یه جیا‌وا‌زییه‌کانی روښن‌بیری ره‌خنه‌گر، به‌رامبه‌ر ئەو روښن‌بیره‌ی که ته‌نها کار بو‌ئیستاتی‌کای دسه‌لات و نایدولوژیاکان ده‌کات، کار بو‌بچو‌کردنه‌وه‌ی قه‌واره‌کانی روانین ده‌کات، له‌هه‌ولی شار‌دنه‌وه‌ی سته‌مکارییه‌کانی دسه‌لات و نایدولوژیا و حیزب‌دایه، ئەو به‌رده‌وام له‌هه‌ولی جوان‌کردنی ته‌لاره‌کانی دسه‌لات و نه‌وه‌کانی پیشوودایه. ئەو جوړه روښن‌بیره ناراسته‌وه‌خو‌خزمه‌تکارو نو‌که‌ری دسه‌لاته یه‌کله‌دوایه‌که‌کانه، له‌به‌ره‌وه‌ی دسه‌لات بو‌خوئی پیوستی به‌و روښن‌بیره خزمه‌تکارو قسه‌نه‌که‌رو بی‌ده‌نگ و ده‌سته‌مویییه که به‌رده‌وام نو‌که‌ری خوئی و روانینه‌کانی ده‌خاته خزمه‌تی ئەو پاداشته بافلو‌قییه‌ی که

له دنياى موډریندا هیچ روداویک له روداوه کان، هیچ دیاردهیهک، هیچ گوډرانیك، هیچ بابتهك، هیچ شپوهیهك له شپوهیوکان ناکه ونه چوارچپوهی تاکهیهك موډیله وه، هیچ شتیك نییه له دنیا دا تاکهیهك روو، تاکهیهك شوناسی دیاریکراوی هه بیټ و له جو له و گه شه کردن و جیاوازی و نالوگوډرکیدا نه بیټ. له بهرئوه و ناشتوانین تاکهیهك راقه کردن و تاکهیهك شوناس دیاریبکهین بو روشنیبر، نه و ناسته ژیاړیهه پیشکه و تووه پتر له موډیلک و پتر له مه و دایه کی روانین ده خوازیټ. له بهرئوه و ناکری به ته و اوای روشنیبران بلین شوناسیکی سهر به خو یان هیه یان موډیلکی دیکه ره خنهین، که واته ئیمه چون سیاسه تمه ندار و مروقی بهرزه و نه ندیخوازو دوگماتیکیمان هیه، به همان شپوه روشنیبری بهرزه و نه ندیخوازو دوگماتیکی و کوډپاریزمان هیه. هاوکات روشنیبری ره خنه یشمان هیه، روشنیبری زاره کی و روشنیبری ژماره یی و مونیتهری و زانیارییه کانمان هیه، روشنیبری سیاسی و حیزبیشمان هیه، روشنیبری حکومی و بیروکراتی و کوډپاریزو نه ریتپاریزو قسه نه که رو بیده نگمان هیه، روشنیبری سه له فی و نوډخوازیشمان هیه، چون روشنیبرک هیه نازادیخوازه و که دا کوکی له ها ولاتیان و پروژه روشنیبرییه که کی ده کات، به همان شپوه روشنیبریکی کوډخوازو کوډزیرقاتیقمان هیه که خوازیاری داخستنی کولتور و پاریزگاریکردنه له ترادسیون و روانینی باوی کو مه لگا و سهروه رییه کانی ئایدو لوژیا. روشنیبریکمان هیه له ناو موقه ده سات و دنیاى شته پیروزه کاندان غرق بووه و هیچی دیاریکراوی نییه پیشکه شی بکات، روانینه کانی گرفتاری گه پرانه و نه بو رابردو، هاوکات له نیوان نیستا و جیاوازی و فره پروانینه کاندان بو دنیا به دیار که لاره مه عریفیه کانی خو یانه وه دانیشتون و پاریزگاری له و نه ریته ناهه قلانییه ده که ن که دنیا که ی خو ی چنده جاره به سهر خو ی و دهره و دا داده خات.

کاتیک باس له روشنیبر ده کهین، ناکری باس لهیهک موډیلی روشنیبر بکهین، ناکری له تاکهیهک دهر و ازوه و پروانینه نه و ناستی روانینه کی که جیاوازییه کان دروسته کات، ناتوانین ته نها نه و ناستانه پولینبکهین که ناسته مه عریفیه کان لهیه کتری جیاوه کاته وه. له بهرئوه و بهر له ههر سه ره تابهک ده بیټ بگه ریینه وه سهر تیروانینیکی ئیدوارد سه عید که ده لی: "هونه رمنده و روشنیبری سهر به خو له و که سایه تییه زور که مانه ن که ساز و ناماده ن بو دژایه تیکردنی (له قالبدان) که مردنی شته جوانه کانی به دوا دا دیټ، چا کردنه وه تیگه یشتنی نوی بریتیه له توانای کارکردنی بهر ده و ام بو ناشکرکردن و ریسواکردنی ده مامکه کان و پاشان له ناو بردنی روانین و بیروباوه ری له قالبدرا و که نامرزه نویکانی په یوه ندیکردن فریمان ده دهنه نیو زونگاوی بیروباوه ره له قالبدرا و ه کانه وه. جا له بهرئوه وهی دنیاى هونه ری جه ماوه ری و بیروباوه ری جه ماوه ری به گویره ی پیداویستییه کانی سیاست ناراسته ده کرین، ده بیټ هاوکاری و کوششی روشنیبران بخریته سهر سیاست و کاری سیاسی. جا نه گه روشنیبر له خه باتی سیاسی دا خو ی به حه قیقته و به ها کانی راستی نه به ستیینه وه، ناتوانیت بهر پرسیاران ه مامه له له گه ل سه رجه م نه زمونه زیندو وه کاندان بکات." (ئیدوارد سه عید، وینه کانی روشنیبر، له کتنی، بیرى ره خنه یی هاوچرخ، 2001، ل 107)

ئیدوارد سه عید له م وینه هدا بو روشنیبر دوپرووی وینه هیه کمان پیشکه شده کات و دهیخاته نیو گفتوگو و

کاریگرییهوه، یهکهمین رووی ئهو وینهیه روشنبیری سهبرهخویه که دژایه تی له قالبدان دهکن و کار بو لبردنی دهمامکه ساختهکان دهکن و له لایه کی دیکه وه نامادهن بو تیگه یشتن له دنیا بینه نوپکان. ئالیروه ده بیئت باس له دنیا بینه ئهو نه وه روشنبیره بکهین که جیاوازتر له نه وه کانی دیکه ی روشنبیران له دهره وه ی قالب و ستراکتوره نه ریتیه کان کار بو بینا کردنی شیوه یه کی دیکه ی روانین و تیگه یشتن دهکن، کار بو به ره مهینانی جیاوازی دهکن به رامبه ر دنیا ی کونکریتی نه وه کانی پیشوو، کاریگری ئهم جوړه روشنبیره له دنیا بینه که یه وه سه رچاوه دهگری، له خه یالگه و کلیشه سازیه سه بره خوکانییه وه سه رچاوه دهگری و به ئاراسته یه کی جیاواز ئاراسته دهگری، مهیدانی جوړاوجوړی روناکبیری دهروژینی و قسه ی دیکه و روانینی دیکه دهخاته سه ر ئهو ئاستی بیرکردنه وانیه که هزر و مه عریفه به ره مهدهینن. جیاوازی روشنبیری له جیاوازی دنیا بینه کانه وه سه رچاوه دهگری و دناسریته وه و شوناسیکی جیاواز هله بژیریت.

لیروهیه روشنبیر به مانا گشتیه که ی دهکویته به ردهم جیاوازی و دژایه تی و مملانی و به رژه وه ندییه کانه وه، لیروه ئهو ئاستانه ی که بیرکردنه وه و هزر و پرژه ی مه عریفی و ترادسیونه جیاوازه کان و موړاله کان له یه کدی جیا ده کاته وه، ئالیروه هه موو یه کی له ئیمه له به رامبه ره که مان جیا ده بینه وه و له خالی کدا یه که گرینه وه، قسه کردن له سه ر جیاوازی به ی قسه کردن له سه ر دنیا بینه ی روانینه کان بو ناوه و دهره وه ی خو مان دهرئه نجامیکی ئه وتوو کاریگرمان ده ست ناکه ویئت بو راقه کردن و هه لوه شانده وه ی ئهو ستراکتوره یه کانگیری که بووه ته کوله که ی ئهو نه ریتانه، ئالیروه سه رزه مینه کانی راقه کردن بو دنیا کان له یه کتری جیا ده بنه وه، به مپییه راژه کان له یه کتری جیا ده بنه وه، ماموستایه که له نه اندازیاریک و مه لایه که له سو فیه ک و روژنامه نویکی له پیاویکی سیاسی و شاعیری که له نه فسه ریک و، پیاوکوژیک له گولفروشیک و جه لادیک له نیچیریک و... تاد. به لام له کومه لگا داخراوه کاند که دنیا یه کی دیکتاتوری بچوک حزوریان هیه، که دنیا یه که گنده لی ئابوری و روناکبیری و سیاسی له ئارادایه و به ناوی دیموکراسییه ت و مه ده نییه ته وه ژبان به تالانده بریت، له توانادا نییه جه لادیک له شاعیریکی جیا بکریته وه، گولفروشیک له پیاوکوژیک جیا بکریته وه.

هه لوپسته ی دووه می بیرار ئیدوارد سه عید دهرباره ی کاریگری روشنبیره له وینه یه کی تیکه ل به سیاسیته دا. ئهو وینه یه که بیرار ده کیشتی وینه یه کی کونکریتی نییه له سه ر روشنبیری ده سه لات، ئهو یه که مین جار قسه له سه ر کاریگرییه کانی ئهو جوړه روشنبیره ده کات و قسه ش له سه ر ناوه ندگه رایه ی سیاسیته ده کات له ناست ئهو روشنبیره و هه موو موذیله کانی دیکه ی روشنبیر. به لام ده بیئت لیروه دا باس له دنیا بینه که ی ئهو روشنبیره بکهین که به کوئیک بیده نگیییه وه و به دنیا یه که ده سه ته مو بوونه وه له دهرگانانی سیاسیته و ده سه لات ده دات، یان له ژوره کانی سیاسیته دایه، یان له دیوه خانه کانی ئایدو لوژیادا سه رسامه به سه روه رییه کان و له سیحری موقه ده ساته کانی ئایدو لوژیادا غرق بووه. ئهو دنیا بینه ی ئهو تیکه له یه که له خه می روشنبیری و خه می سیاسی و بژیوی و له قالبدان و ستراکتوره وه ستاوه کان. له به رئه وه ئهو دنیا بینه ی ئهو جوړه روشنبیره دنیا بینه کی ئالوزو لیکدژه. هه ندیکجار کاریگر، جار جار وابه سه ته به

دنيا بېنښه كې ديكه وه، ونيو له دنيا بېنښه كاني ديكه دا، جاريك په رته وازه، هه زاران جار وابهسته به خه يالگه يه ك و فنتازيه كې ديكه وه كه ناچيټه وه سهر زادگاي بيركردنه وه كاني خوځي. بوئه وه ي له و جوړه روانين و دنيا بېنانه تيښگه ي كه نه و موديله له روشنير پيې ده ژي، ده بيت بچينه وه سهر نه و هيله گشتييه ي كه بيركردنه وه و روانينه كاني نه و به خيوده كات، بچينه وه سهر ده رچووني نه و موديله له قالبه دياريكراوه كاني ستراتيژو ستراكټوري هزري ده سته بژيري وابهسته به په وتيكي دياريكراوي سياسي يا حيزبي به رجه سته كراو و پولينكراو بو چند خانه يه كې نه خلاقى و ترادسيوني بي مانا و رتوشكراو. روشنيرى موديرن هيزي كه بو به ره مه پيناني جياوازي و دوزينه وه ي رو به ريكي ديكه ي بيركردنه وه و روانين له دهره وه ي نه و ترادسيونه داخراوه ي كومه لگه و ناي دولوژيا و خه يالگه نه ريتييه كان، نه و كارده كات بو به رپا كردني فله سه فه يه كې ديكه ي روانين له دهره وه ي رامكردن و مالي كردني ئينسان له كايه كې ثايني و ناي دولوژيي و ترادسيونيدا.
